

ANALECTA ARCHAEOLOGICA RESSOVIENSIA

RZESZÓW 2013

VOLUME 8

Institute of Archaeology
Rzeszów University

FUNERARY ARCHAEOLOGY

FUNDACJA
RZESZOWSKIEGO OŚRODKA
ARCHEOLOGICZNEGO

A N A L E C T A
ARCHAEOLOGICA
RESSOVIENSIA

FUNERARY ARCHAEOLOGY

Archeologia funeralna

FUNDACJA RZESZOWSKIEGO OŚRODKA ARCHEOLOGICZNEGO
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY RZESZÓW UNIVERSITY

A N A L E C T A
ARCHAEOLOGICA
RESSOVIENSIA

VOLUME 8

FUNERARY ARCHAEOLOGY

Archeologia funeralna

Rzeszów 2013

Editor

Sławomir Kadrow
slawekkadrow@gmail.com

Editorial Secretary

Magdalena Rzucek
magda@archeologia.rzeszow.pl

Volume editors

Sylwester Czopek
Katarzyna Trybała-Zawiślak

Editorial Council

Sylwester Czopek, Eduard Droberjar, Michał Parczewski,
Aleksandr Sytnyk, Alexandra Krenn-Leeb

Volume reviewers

Prof. Janusz Czebreszuk – Institute of Prehistory, Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland
Dr. Aleksandr Diachenko – Institute of Archaeology, Ukrainian National Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine
Dr. Florin Gogaltan – Institute of Archaeology and History of Art, Romanian Academy of Sciences, Cluj-Napoca, Romania
Dr. Jaroslav Peška – Palacký University, Olomouc, Czech Republic
Prof. Jerzy Libera – Institute of Archaeology, Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland
Prof. Przemysław Makarowicz – Institute of Prehistory, Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland
Prof. Dariusz Wojakowski – Faculty of Humanities, AGH University of Science and Technology, Cracow, Poland

English proofreading

Dave Cowley, Leszek Gardela

Photo on the cover

Artistic reconstruction of grave A505 from Trekroner-Grydehøj, Denmark.
Drawing by Mirosław Kuźma

Cover Design

Piotr Wisłocki (Mitel)

ISSN 2084-4409

Typesetting and Printing

Mitel

FUNDACJA

Abstracts of articles from *Analecta Archaeologica Ressoiviensia* are published
in the Central European Journal of Social Sciences and Humanities

Editor's Address

Institute of Archaeology Rzeszów University
Moniuszki 10 Street, 35-015 Rzeszów, Poland
e-mail: analecta@archeologia.rzeszow.pl
Home page: www.archeologia.ur.edu.pl

Contents / Spis treści

Editor's note / Od Redakcji	9/10
--	------

Articles / Artykuły

Aleksander Bobko

Philosophical reflections on death	13
Filozoficzne rozważania o śmierci	20

Anita Szczepanek, Paweł Jarosz

The biritual cemetery of the Bronze Age from Opatów site 1, Kłobuck distr., Śląskie voiv. – the study of the funeral customs	25
Birytualne cmentarzysko z epoki brązu w Opatowie stan. 1, pow. kłobucki, woj. śląskie – studium obrządku pogrzebowego	44

Seweryn Rzepecki

“Invisible tombs”. From the research on funerary rituals of communities with funnel beakers	49
„Niewidzialne grobowce”. Z badań nad obrzędowością funeralną społeczności z pucharami lejkowatymi	63

Jacek Górski

The oldest graves of the Trzciniec culture	69
Najstarszy horyzont grobów kultury trzcinieckiej	94

Vladimír Mitáš, Václav Furmánek

Grave Arrangements and Constructions of the Western Enclave of the South-eastern Urnfield Cultures from the Perspective of the Burial Ground at Radzovce (Slovakia)	107
Typy pochówków i konstrukcji grobowych z zachodniej enklawy południowo-wschodniego kręgu kultur pól popielnicowych na przykładzie cmentarzyska w Radzovcach (Słowacja)	131

Jan Dąbrowski

Beiträge zur Forschungen Lausitzer Brauchtums	143
Przyczynki do badania obrzędowości kultury łużyckiej	163

Marek Půlpán, Agnieszka Reszczyńska

- Chamber graves of the Bylany culture (Ha C – Ha D1) in north-western Bohemia 173
- Problematyka grobów komorowych kultury bylańskiej (Ha C – Ha D1) w północno-zachodnich Czechach 211

Andrzej Mierzwiński

- The communicative aspect of burial mound symbolism. A commentary to Homer's accounts 237
- Komunikacyjny aspekt symboliki kurhanu. Komentarz do przekazów Homera 260

Leszek Gardela

- 'Warrior-women' in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study 273
- Wojownicze kobiety w wikingów Skandynawii? Wstępne studium archeologiczne 315

Dariusz Błaszczak

- Changing archaeological paradigms and the interpretation of cemeteries 341
- Badanie i interpretacja cmentarzysk w ujęciu różnych paradygmatów archeologicznych 353

Reviews / Recenzje**Tadeusz Malinowski**

- Einige Bemerkungen zu musikarchäologischen Fragen. (Rez.) Anna Gruszczyńska-Ziółkowska, Perspektywy polskich badań archeomuzykologicznych. *Polski Rocznik Muzykologiczny* 10: 2012, 23–43 363
- O niektórych problemach archeomuzykologicznych (rec.) Anna Gruszczyńska-Ziółkowska, Perspektywy polskich badań archeomuzykologicznych. *Polski Rocznik Muzykologiczny* 10:2012, 23–43 377

Aleksandr Diachenko

- (review) A. Korvin-Piotrovskiy, F. Menotti (eds.), *Tripolye Culture in Ukraine: the Giant-Settlement of Talianki*. Kiev 2008: Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 255 pages 385

Chronicle / Kronika**Halyna Panakhid**

XXIX International Archaeological Conference in Rzeszów "Archaeological research in south-eastern Poland, Ukraine and northern Slovakia" (23–24 April, Rzeszów, Poland)	395
XXIX Rzeszowska Międzynarodowa Konferencja „Badania archeologiczne na terenie południowo-wschodniej Polski, zachodniej Ukrainy i północnej Słowacji” (23–24 kwietnia 2013 roku, Rzeszów, Rzeczpospolita Polska)	404

Tadeusz Malinowski

Einige Bemerkungen zu musikarchäologischen Fragen.
(Rez.) **Anna Gruszczyńska-Ziółkowska, Perspektywy
polskich badań archeomuzykologicznych. *Polski Rocznik
Muzykologiczny* 10: 2012, 23–43**

Die Autorin des Beitrags arbeitet als Professorin am Institut für Musikologie der Universität Warschau. Seit über 20 Jahren beschäftigt sie sich mit der breit verstandenen Forschung der Musikinstrumente – vor allem der keramischen Aerophone aus dem 4. Jh., die während der archäologischen Ausgrabungen an den Fundstellen der Nasca Kultur in Peru freigelegt werden. Sie veröffentlichte bisher auch ein paar Bücher in spanischer aber auch polnischer Sprache. Für den polnischen Leser ist die Publikation (Gruszczyńska-Ziółkowska 2003) beachtenswert, in der die Klangrituale in der erwähnten Kultur im Kontext der Wirtschaft dortiger Bevölkerung, wie auch der Anwesenheit und des Gebrauchs verschiedener Instrumente (vor allem Antara, wie man die dortigen Panflöten bezeichnet) ausführlich behandelt, wie auch verschiedene Funktionen der Musik und rituelle Zerstörung der Instrumente besprochen wurden. Der bereits rezensierte Text ist das Ergebnis ihrer vertieften Studien der musikarchäologischen Thematik, in diesem Falle in einem viel breiteren Ausmaß, als das es sich aus ihrer schon erwähnten Grundforschung ergeben könnte.

Im ersten Teil des Artikels befasst sich die Autorin mit den terminologischen Fragen, und zwar, ob man den Begriff „archeologia muzyczna“, „archeologia muzyki“, oder „archeomuzykologia“ verwenden sollte. Der erste Begriff ist eine direkte Übersetzung eines französischen Terminus „archéologie musicale“ und der ähnlich klingenden Bezeichnungen in der spanischen und italienischen Sprache. Die zweite Bezeichnung bezieht sich auf die Übersetzung eines englischen Begriffs und zwar „music archaeology“, oder eventuell einer deutschen Bezeichnung – „Musikarchäologie“, die dritte dagegen lautet auf Englisch „archaeomusicology“. Die zwei ersten Bezeichnungen klingen auf Polnisch, meiner Ansicht nach, ziemlich ungeschickt, der dritte Begriff gibt dagegen am präzisesten die Kooperation der Archäologie und Musikologie (wie auch umgekehrt) im Bereich der Funktionsbe-

stimmung, der Toneigenschaften und der Merkmale mancher während der archäologischen Forschung freigelegten Funde wieder.

Manche Formulierungen der Autorin sind in dieser Hinsicht inkonsequent. Sie behauptet nämlich (S. 24), dass sie persönlich zu der Bezeichnung *archeologia muzyczna* neigt, um später (ab Seite 30) den Begriff *archeomuzykologia* zu gebrauchen (was auch im Titel des Artikels der Fall ist). Damit nicht genug, sie schreibt nämlich (S. 27), dass „die Fakten aus der kurzen Geschichte dieser Disziplin *archeomuzykologia/ archeologia muzyczna* zeigen, dass die Frage nach der Bezeichnung dieser Disziplin eigentlich unbedeutend und die Diskussion darüber zwecklos ist“, um weiter festzustellen, dass die spezifische Vorgehensweise und der eigenartige Forschungsbereich, die sie in der polnischen Forschungspraxis beobachtet, zwei Strömungen – *archeologia muzyczna* und *archeomuzykologia* als unterschiedliche Forschungsrichtungen gelten lassen.

Die zuerst genannte Bezeichnung nennt sie archäologisch geprägt, denn sie wird von Archäologen vertreten, die „während ihrer Grabungen Musikinstrumente freilegen und notwendigerweise sich damit beschäftigen müssen“, wobei sie diese Musikinstrumente aus einer großen Menge anderer Gegenstände unterscheiden (S. 28).

Hier kann ich manche letztens gefundene veröffentlichte Klappern der Lausitzer Kultur mit geometrischer, zoomorphischer und vogelähnlicher Form anführen (Gedl 2007; Hozer 2009, 344–345; Kozłowska-Skoczka 2009, 159 und 162; Ligoda, Podgórska-Czopek 2011, 267 und 283; Malinowski 34–135; Skorupka 2002), wie auch, was besonders erwähnenswert ist, die Klapper der Pommerschen Kultur (Krzysiak 2010, 95 und 100–101). Ich kann an dieser Stelle auch die frühmittelalterlichen, kugelförmigen, vergoldeten Bronzeglöckchen nennen (Kozak-Zychman, Gurba 2003, 246–247) und ein in dieselbe Zeit datiertes hörnerne Mundstück eines Musikinstrumentes (Stanisławski, Filipowiak 2013, 122 und 188), darüber hinaus eine hörnerne Trillerpfeife mit unbestimmter Chronologie (Olszewski 2008). Die zweite „musikarchäologische“ Strömung vertreten die Arbeiten, die das Thema der Rekonstruktion der Musikinstrumente, wie auch ihre Toneigenschaften oder die Spieltechnik behandeln (S. 30), die Themen also, die im Forschungsbereich der Musikologen stehen. Am adäquatesten ist, meiner, eines Archäologen, Ansicht nach, die von mir schon früher formulierte Bezeichnung dessen, was man unter dem Begriff *ar-*

cheomuzykologia verstehen sollte. In manchen Situationen, wenn die Zusammenarbeit mit Musikologen, wegen des schlechten Erhaltungszustands der Gegenstände, nicht möglich ist, soll man auch solche Arbeiten als musikarchäologisch bezeichnen, die sich nur auf die Analogien berufen. Ich denke hier an die Publikation (Baczyńska 2007), der Panflöte aus Mierzanowice, Kr. Opatów (wie auch der Pfeife aus dieser Ortschaft), welche die Autorin positiv und ausführlich behandelt (S. 29–30) – bedauerlicherweise präsentiert sie in der Publikation keine Abbildung dieses Fundes.

Weiteren ausführlichen Erwägungen der Autorin ins Detail nicht gehend, möchte ich aber folgendes bemerken. Obwohl sie behauptet, dass die erste Eröffnung der Archäologie zu Musikfragen sich erst 1981 ereignete (S. 25), bin ich der Ansicht, dass es dennoch viel früher erfolgte (vgl. z.B. Hickmann 1993). Diese Bemerkung bezieht sich auch auf polnische Gebiete, um nur die Diskussion zwischen dem Archäologen und Musikologen über die in Danzig freigelegten frühmittelalterlichen Saiteninstrumente sog. *gęśle* (Jazdzewski 1950a; 1950b; 1951; Strumiłło 1951), oder andere allgemeinere Bemerkungen der Archäologen und Musikologen bezüglich der frühmittelalterlichen Musikinstrumente (Kamiński, Malinowska 1970), geschweige denn andere diesbezügliche Beweise (auch die früheren) zu erwähnen. Wenn sie aber schreibt, dass Dorota Popławska die Kooperation zwischen Archäologen und Musikologen in die Tat umsetzt, sollte sie als Beispiel für solche Zusammenarbeit die nächste Publikation dieser Autorin anführen (Popławska 2007).

Der nächste Artikelteil wurde „Polska w Europie, świat w Polsce“ (des Übersetzers: Polen in Europa, die Welt in Polen) betitelt. Er enthält verschiedene Erwägungen der Autorin über die Musikinstrumente und Klanggeräte in Polen im internationalen Kontext, darunter auch eine Notiz über die sudanischen Lithophone, die das Archäologische Museum in Danzig erworben hat. Die Forscherin schreibt, dass man in Polen, im Vergleich zu anderen Ländern Europas, über wenige Funde verfügt, die sich auf Musik beziehen, wobei sie als einen der Gründe die Tatsache nennt, dass „sie oft in den musealen Lagerräumen aufbewahrt werden“. Dieser Feststellung muss man zustimmen, aber vor allem in Bezug auf die „wenig attraktiven“ Klanggeräte, wie z.B. die Tonklappern. Sie sind an den Fundstellen der Lausitzer Kultur gar nicht so selten, zu treffen, wie man denken könnte. Darauf habe ich schon

früher hingewiesen, wobei ich die neuere Fachliteratur anführte, in der ihre Beschreibung, Zeichnungen oder Fotografien zu finden sind. Die gleiche Feststellung gilt auch in Bezug auf die ältere und sogar sehr alte Literatur. Meistens sind diese Gegenstände den interessierten Forschern, sowohl den Archäologen, als auch Musikologen, vor allem in den Museumssammlungen zugänglich, sofern sie aus den unterschiedlichsten Gründen, darunter auch der Kriegsgeschichte nicht zerstört wurden. Viel seltener sind dagegen die aus einer früheren oder späteren, als die bereits erwähnte Zeitspanne, stammenden Klappern.

Die keramischen Tontrommeln erwähnend führt die Autorin auch die Diskussion über den mutmaßlichen Fund aus Löderup an, die zwischen mir und der schwedischen Forscherin Cajsja Lund geführt wurde (Malinowski 1986, 251–252). Die Autorin äußert sich skeptisch darüber, ob ich Recht hatte, als ich die Rekonstruktion dieser Trommel in Frage stellte, und die Anwesenheit der Buckel in der Nähe des Gefäßausgussrandes als Entlehnung aus der Lausitzer Kultur klassifizierte, in der die Tongefäße mit solcher Verzierung relativ zahlreich zum Vorschein kommen. Es ist nun schade, dass die von mir in diesem Zusammenhang angeführte Fachliteratur (Fußnote. 17, 18 und 20) die Autorin nicht überzeugt hat- heute kann ich dieser Liste weitere neuere Publikationen hinzufügen (Jaanusson 1988; Thrane 2008). Außerdem ist die Feststellung, dass „die im Neolithikum eingeleitete Tradition der Tontrommelherstellung fortgesetzt wurde“ (S.34) absolut falsch, denn das können wir im polnischen Raum nicht beobachten. Sonderbar ist auch die Vermutung, dass die Rasselgefäße, die aus der Spätlatènezeit und der Zeit der römischen Einflüsse stammen (Malinowski 1999,46–48), auch als Membranophone gelten konnten, weil sie eine weite Mündung und eine Einkerbung unter dem Gefäßrand besitzen (S. 34). Solche Mündung und derartige Einkerbung besitzen nämlich sehr viele Gefäße aus dieser Zeit (z.B. Wołagiewicz 1993; Stasiak 1994). Was ich schon früher geschrieben habe (Malinowski 1986, 252): „kann man bei gutem Willen aus fast jedem, auch modernem Gefäß eine Art Trommel machen. Ist das aber wirklich nötig?“ Die Membranophone behandelnd möchte ich noch nebenbei bemerken, dass eine andere Autorin festgestellt hat, ich hätte die Tongefäße, sog. Räuchergefäße der Lausitzer Kultur für Musikinstrumente, oder ihre Modelle gehalten (Orlicka-Jasnoch 2011,97), was ich selbstverständlich dementieren musste (Malinowski, 2013).

Im weiteren Verlauf dieses Artikelteils weist die Autorin auf die Verbindungen zwischen den aus polnischen Forschungen stammenden Musikinstrumenten und diesen in verschiedenen Regionen Europas gefundenen Instrumenten hin. Sie vergleicht ihre Funktion mit der Funktion neuzeitlicher (Volks-) Instrumente aus dem baltischen Raum. Ich möchte dagegen, in Bezug auf den Titel dieses Artikelteils, auf die Publikation von einem polnischen Archäologen aufmerksam machen, die sich auf das Musizieren in der Bronze- und Früheisenzeit in Europa bezieht (Gediga 2006). Das ist ein Übersichtsartikel und behandelt manche Musikinstrumente und Klanggeräte aus Polen (diese werden auf Illustrationen abgebildet) und aus anderen Ländern. Er führt Beispiele für die Ritzverzierung auf den Gefäßen an, auf denen musizierende und tanzende Gestalten dargestellt sind. Er weist auf den Nutzungskontext der Instrumente hin, der auf den figürlichen Darstellungen erkennbar ist, und macht darauf aufmerksam, dass manche Funde den gesellschaftlichen Rang ihrer Besitzer belegen. Manche von den hier erwähnten Elementen entdecken wir auch auf den aus Polen stammenden und die Analogien in anderen Ländern besitzenden gotischen und Renaissancekacheln (Malinowski 2000). Es ist an dieser Stelle anzumerken, dass in manchen polnischen Museumssammlungen auch Funde fremder Herkunft aufbewahrt werden. In den sie behandelnden Publikationen kann man manchmal z.B. über die Bronzeglöckchen lesen, die Elemente eines Diadems bilden (Gałęzowska 2007, 259, 266 und 275, Taf. 3: 3).

Was den vorletzten Teil des Beitrags anbetrifft, so ist er der Klangforschung gewidmet. In diesem sehr kurzgefassten Textteil finden wir vor allem diesbezügliche Forschungspostulate. Das ist ein sehr wichtiges, doch unterschätztes Problem. Es kommt nämlich vor, wenn man die Tonklappern der Lausitzer Kultur in Polen im sakralen Kontext behandelt (Nowiński 2000), erwähnt man nur in einem Satz (S. 271), dass es sich hier um Klanggeräte handelt. Über die Lausitzer Tonklappern sprechend erwähnt man nur selten, dass sie einen charakteristischen Klang hervorbringen, indem die kleinen Kugeln in ihrem Inneren gegeneinander stoßen (Gedl 2007, 141), und dass diese Klänge bezüglich ihrer Tonhöhe unterschiedlich, doch immer ziemlich leise sind (Malinowski 1993a, 26). Diese Konstatierung habe ich auch während der internationalen musikarchäologischen Tagung, die 1990 in Saint-Germain-en-Laye in Frankreich stattfand, präsentiert (Malinowski

1994), wobei ich meine Anmerkungen mittels ein paar Tonklappern der Lausitzer Kultur mit unterschiedlicher Tonhöhe veranschaulicht habe, was das Interesse vieler Teilnehmer geweckt hat. Ähnliche Bemerkungen kann man nicht nur auf die meisten urgeschichtlichen und frühmittelalterlichen Klanggeräte, sondern auch Musikinstrumente beziehen. Das resultiert daraus, dass die bisherige Zusammenarbeit der Archäologen und Musikologen sich auf nur wenige Musikinstrumente und Klanggeräte beschränkte (vgl. Malinowski 2004, *passim*). Deshalb heiße ich die Bemerkung der Autorin- einer Musikologin- willkommen, dass die musikologische Untersuchung solcher vernachlässigter Funde, wie „Pfeifen, Klappern, Glöckchen oder andere Idiophone“ sehr wichtig sei, denn „sie sind die einzigen Gegenstände, die uns den „echten Klang der Vergangenheit überliefern“ (S. 41). Möge es zur Verwirklichung dieser Postulate kommen, wofür ich auch plädiere! Es wäre auch angebracht, die Klänge der schon bekannten Instrumente, auch dieser, die schon früher analysiert wurden, unter Einsatz neuer Forschungstechnologien zu untersuchen.

Der letzte, kurze Teil des Beitrags hat den Titel „Dźwięki przeszłości w przyszłości“ (Die vergangenen Klänge in der Zukunft). Hier stoßen wir auf konkrete Hinweise bezüglich der Anwendung, auch als Experiment, der neusten Technologien zur Untersuchung des Musikinstrumentariums, was zur Rekonstruktion seiner Tonmerkmale führen soll. Zum Schluss (S. 42) stellt die Autorin eine Frage: „Wie ist die Zukunft polnischer Archäomusikologie?“, worauf sie antwortet „Na ja, es gibt sehr viele Forschungsfragen, so dass ein großes interdisziplinäres Forschungsteam für viele Jahre genug Arbeit hätte“. Momentan ist es aber nur ein frommer Wunsch nicht nur der Autorin, sondern auch meiner. Es fällt nämlich nicht schwer, zu bemerken, dass nur wenige Archäologen und Musikologen, sei es auch nur gelegentlich, zusammenarbeiten, und dass sich nur wenige von ihnen mit der Erforschung alter Musikinstrumente und Klanggeräte befassen. Die Verfasserin erwähnt zwar (S. 32, Fußnote 38) die von der Absolventin des Instituts für Musikologie der Warschauer Universität vorbereitete Dissertation über gewisse römische Instrumente, sie behandelt aber nur Funde, die nicht auf polnischen Gebieten entdeckt wurden. Im Institut der Archäologie und Ethnologie Polnischer Akademie der Wissenschaften wurde 2003 die Dissertation verteidigt, die den bronzezeitlichen und früheisenzeitlichen Tonklappern in Polen gewidmet war (Nowińska

2003), sie bezog sich jedoch, genau wie der früher erwähnte Artikel desselben Autors, auf die Ritualsymbolik dieser Funde. Der Autor charakterisierte aber auch die Tonmöglichkeiten der behandelten Gegenstände. Es ist sehr schade, dass diese Dissertation, natürlich nach der Berücksichtigung der Korrekturen und Bemerkungen der Rezensenten, zu denen ich auch zählte, bisher noch nicht veröffentlicht wurde.

Ich weiß auch um zwei diesen Themenkreis erörternden Magisterarbeiten, ich kann aber leider nicht sagen ob, sie z.B. neben der Beschreibung und Analyse der archäologischen Funde auch die Informationen über die durch diese Gegenstände erzeugten Klänge berücksichtigten. Eine der Magisterarbeiten wurde im Institut für Urgeschichte der Adam Mickiewicz Universität in Posen verteidigt und befasste sich mit den mittelalterlichen Instrumenten (Bankiewicz 2004; Walkiewicz 2011, 491). Die zweite, vorgelegt im Institut für Archäologie der Maria-Curie-Skłodowska Universität in Lublin, betraf die bronzezeitlichen und früheisenzeitlichen Instrumente (Rokicińska 2008; die Inf. von Prof. Zakościelna von der Maria-Curie-Skłodowska Universität).

Sehr interessant war, bezüglich der hier behandelten Problematik, das internationale interdisziplinäre wissenschaftliche Seminar zum Thema „Klänge der Kultur und Musik als Mitteilungsförm in der Vergangenheit“ (Frąckowiak 2011). Das Seminar wurde von den Archäologiestudenten der Universität in Posen organisiert und an ihm haben sich die Archäologie-, Musikologie- und Ethnologie-Studenten aus verschiedenen akademischen Zentren Polens, wie und auch Kroatiens (Zagreb) beteiligt. Unter den vielen Vorträgen verdient dieser über den Einfluss des Gesanges auf die Ausdrucks- und Suggestionskraft in dem Brauchtum der Wikingerzeit besondere Beachtung. Interessant war auch das Referat über die Klangmotive, die die Ausstellungen in den archäologischen Parks und Freilichtmuseen begleiten, wie auch der Workshop, dessen Thema u.a. die Handlungsweise der Archäologen bei der „Rekonstruktion“ der Musik, des Gesanges und der Tänze, die verschiedene Rituale begleiteten, war. Vielleicht werden solche Magisterarbeiten und Studentenseminare in absehbarer Zeit zur Intensivierung der musikarchäologischen Forschung beitragen?

Jetzt möchte ich einige Bemerkungen zu der Stellung der Musikinstrumente und der Klanggeräte in den Publikationen für die an Urgeschichte interessierten Leser anführen. Sie beziehen sich auf nur

zwei in den letzten Jahren erschienene Publikationen, wobei es auch interessant wäre, analoge Problematik in anderen Büchern dieser Art kennenzulernen.

Das erste Buch ist ein Sammelband und befasst sich mit Großpolen. Dort sehen wir auf der Titelseite (S. 147) des Kapitels über die ältesten (neolithischen und frühbronzezeitlichen) Ackergesellschaften (Czerniak 2008) ein großes, schönes Bild einer in der Trichterbechersiedlung in Mrowina, Kr. Posen gefundenen Tontrommel, was auf der Rückseite auch bestätigt wird. Leider können wir über diesen besonderen Fund keine einzige Notiz in dem dieser Kultur gewidmeten Textabschnitt finden. Vorhanden sind dagegen sehr knappe Erwähnungen der so spezifischen Gegenstände, wie „Tontrommeln, Knochenmesser oder Bernsteinanhänger“ der Kugelamphorenkultur (S. 188). Die Tontrommeln beziehen sich natürlich auf beide Kulturen (Malinowski 1985, 179–180), in der besprochenen Publikation fehlen jedoch die kleinsten Verweise, wie diese Membranophone verwendet wurden.

Der nächste Buchteil behandelt die bronzezeitlichen, wie auch die früheisenzeitlichen Gesellschaften, obwohl das im Titel nicht angekündigt wurde (Ostoja-Zagórski 2008). Ich finde hier etwas mehr Informationen über die Funde, die an die Klangerzeugung in der Lausitzer Kultur knüpfen – vor allem über Klappern, aber auch Tonpfeifen und Reiben (knöchernes Musikinstrument) (S. 226). Es ist nur zu bedauern, dass der Autor nur eins der Gegenstände, eine Klapper in Form eines vierbeinigen Tiers mit Flügeln, dazu auf einer nur kleinen Abbildung, präsentierte (S. 225), wobei er in der Arbeit viele Abbildungen der Tongefäße, der Bewaffnung, der Werkzeuge, wie auch der bronzenen Schmucksachen, und sogar -zweimal! -die Glasperlenhalsketten der Lausitzer Kultur darstellte. Die Abbildungen sind oft groß oder sehr groß. Was den nächsten sich auf die Spätlatènezeit und die Zeit der römischen Einflüsse beziehenden Buchteil betrifft (Mamzer 2008), in dem wir neben vielen kultur-ethnischen Erwägungen auch Informationen über verschiedene Bereiche damaligen Lebens haben, der mit großen Fotos mit Keramik, Werkzeugen, Bewaffnung, Schmuck usw. illustriert ist, finden wir wieder kein Wort über die damaligen Gegenstände, die zur Klangerzeugung dienten. Gab es keine entsprechende Abbildung, oder? Währenddessen sind aus Großpolen eine eierförmige Tonklapper, ein spezifisches Tongefäß mit dem Doppelboden, das auch die Rolle einer Klapper erfüllte, wie auch bronzene

Glöckchen, eine knöcherne Pfeife und hörnerne Trillerpfeifen bekannt (Malinowski 1999)!

Der das Frühmittelalter in Großpolen behandelnde Textabschnitt ist, aus verständlichen Gründen, voll mit historischen Erwägungen und damit verbundener wirtschaftlicher Problematik (Kurnatowska 2008). Trotzdem hat man den Text mit Illustrationen verschiedener damaliger Gegenstände versehen. Darunter gab es auch die Abbildungen einer Tonklapper (S. 357), wie auch die Information- mit Bild - über die beschädigten Kirchenglocken (S. 373–374). Na ja, das weiß ich ja auch zu schätzen, obwohl ich mich wundere, dass die Autorin die bronzenen (und manchmal auch silbernen) Glöckchen nicht berücksichtigte, die oft in dem frühmittelalterlichen Material aus Großpolen zum Vorschein kommen (Malinowski 1993b), umso mehr, als sie dort Illustrationen anderer Schmucksachen veröffentlicht. Sie ließ auch eine andere sehr interessant verzierte knöcherne Pfeife außer Acht (Gumerówna 1937). Sie sollte auch in Erwägung ziehen, ob es in Großpolen auch Holzinstrumente, darunter auch Saiteninstrumente, die aus anderen Regionen Polens bekannt sind, geben konnte (und bestimmt ja!).

Den letzten Teil des besprochenen Buches bilden die Informationen über die archäologische, wie auch historische Untersuchung der frühmittelalterlichen Besiedlung in Kruszwica (Kruschwitz) (Dzieduszycki 2008). Obwohl sich dieser Bericht auf ein sehr geringes Gebiet am Goplosee bezieht, berichtet er auch über die Entdeckung der Kirchenglockenfragmente (S. 410), erwähnt wurde auch eine glasierte Klapper altrussischer Herkunft (S. 412–413) – was auf zwei Illustrationen geschildert wurde. Er enthält auch die Illustration der bronzenen Miniaturglocken (S. 413). Während wir uns den Klang damaliger, sicherlich nicht großer und massiver Glocken vorstellen können, so wird der Klang der dort dargestellten 7 Klappern gar nicht charakterisiert.

Beim ersten Buch fällt auf, dass die Thematik der alten Musikinstrumente und Klanggeräte von den meisten Autoren nur knapp behandelt, und manchmal sogar völlig außer Acht gelassen wurde. Eine andere Einstellung hat nur ein Autor.

Das zweite Buch ist größtenteils dem Leben der Bevölkerung der Lausitzer Kultur in Polen gewidmet (Dąbrowski 2009). Diese Publikation unterscheidet sich von der früher beschriebenen dadurch, dass der Autor das Thema der Musikinstrumente und Klanggeräte sehr breit behandelt. Wir entdecken sie in folgenden Unterkapiteln: über

die Knochen- und Hornbearbeitung (S. 207 – Panflöte, Reibe- eine Art knöchernes Musikinstrument), über die Rituale und das Brauchtum (S. 221 – Klappern), über die Kunst (S. 227 – anthropomorphische und zoomorphische Klappern, S. 231 – die Möglichkeit, andere kurzlebige Instrumente herzustellen, darüber hinaus Tontrillerpfeife, Fragmente bronzener Luren, metallener Rasselgefäße) über die Religion (S. 234 und 235 – Tonklappern, Panflöte) und über die gesellschaftliche Differenzierung (S. 246 – Grab eines Schamanen u.a. mit einer Panflöte, die Darstellung auf der bronzenen Situla – Musizieren mit Instrumenten). Der Autor charakterisierte oft die Klänge der erwähnten Instrumente und Gegenstände, er erwägt auch die Möglichkeit, die Darstellung auf einem der Tongefäße als eine Tanzszene zu interpretieren. Die Informationen über die damals genutzten Musikinstrumente und Klanggeräte finden wir auch im Anhang, in dem der Autor die Charakteristik der wichtigeren Fundstellen der Lausitzer Kultur präsentiert. Außerdem kann man auf einem Farbfoto (Ill. 17) die Tonklappern aus Maciejowice, Kr. Garwolin sehen.

Ich muss zugeben: der Beitrag der Autorin hat mich dazu bewegt, nach 10 Jahren das Thema – Musikinstrumente, Klanggeräte und einige musikarchäologische Probleme in Polen – erneut aufzugreifen. Was ich schon früher betont habe, wobei ich der Autorin völlig zustimme, kann die Situation im Bereich der gemeinsamen Forschungsprojekte der Archäologen und Musikologen nicht zufriedenstellend sein. Es gibt aber auch hier Ausnahmen. Erfreuliche Ausnahmen(!) gibt es auch seitens der Archäologen, deren Interesse an den freigelegten Musikinstrumenten und Klanggeräten in der Regel leider eher gering ist. Kann man in dieser Situation an die Gründung einer interdisziplinären musikarchäologischen Arbeitsgruppe denken? Ich würde es sehr begrüßen, wenn es dazu kommen sollte.

Trotz gewisser kritischer Bemerkungen, die ich am Rande des Beitrags gemacht habe, glaube ich, dass er ein wichtiger und begrüßenswerter Schritt hin zur Verbesserung der Situation im Bereich der musikarchäologischen Forschung in Polen ist. Da der Artikel in einer musikologischen Fachzeitschrift veröffentlicht wurde, kann er Interesse vieler ihrer Vertreter erwecken, es ist deshalb schade, dass er keine Illustrationen enthält. Abgesehen von der Illustration, die ich schon früher erwähnt habe, denke ich z.B. an die Pfeifen, Saiteninstrumente, sog. *gęśle*, Trillerpfeifen, Trommeln und Klappern (darunter die Ras-

selgefäße) und Glöckchen. Obwohl es kaum zu erwarten ist, dass die Fachzeitschrift „Polski Rocznik Muzykologiczny“ in die Sammlungen der archäologischen Institutionen gelangt, sollte der Band mit diesem Artikel in den archäologischen Bibliotheken ihren festen Platz haben. Er kann nämlich den Archäologen klar machen, dass die Zusammenarbeit mit den Forschern der Musikinstrumente und Klanggeräte, auch was die „archäologischen“ Funde anbetrifft, notwendig ist, und das möchte ich zum Schluss noch einmal betonen.

Literatur

- Baczyńska B. und Bąbel J. T. 2007. Aerophonic musical instruments in the Mierzanowicka culture. *Sprawozdania Archeologiczne* 59, 325–343.
- Bakiewicz A. 2004. *Znaleziska średniowiecznych instrumentów muzycznych z ziem polskich*. Diese Magisterarbeit wurde unter wissenschaftlicher Betreuung von Prof. Hanna Kóčka-Krenz am Institut für Urgeschichte der Adam-Mickiewicz-Universität verfasst.
- Czerniak L. 2008. Najstarsze społeczności rolnicze. Nowa epoka. In M. Kobusiewicz (Hrsg.), *Pradzieje Polski. Od epoki kamienia do średniowiecza*. Poznań: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 147–201.
- Dąbrowski J. 2009. *Polska przed trzema tysiącami lat. Czasy kultury łużyckiej*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Dzieduszycki W. 2008. Kruszwica – piastowska domena nad Gopłem. In M. Kobusiewicz (Hrsg.), *Pradzieje Polski. Od epoki kamienia do średniowiecza*. Poznań: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 397–430.
- Frąckowiak M. 2011. VIII Międzynarodowa interdyscyplinarna sesja studentów archeologii: „Dźwięki kultury. Muzyka jako komunikat w przeszłości”. Puszczykowo, 18–20 grudnia 2006 r. *Folia Praehistorica Posnaniensia* 16, 461–464.
- Gałęzowska A. 2007. Zabytki z wschodnich terenów nadbałtyckich odnalezione w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. *Fontes Archaeologica Posnanienses* 43, 249–295.
- Gediga B. 2006. O muzykowaniu w epoce brązu i we wczesnej epoce żelaza w Europie. Kopiowanie rzeczywistości w sztuce. In M. Kwapiński (Hrsg.), *Estetyka w archeologii. Kopie i naśladownictwa*. Gdańsk: Muzeum Archeologiczne, 85–105.
- Gedl M. 2007. Gliniane grzechotki na cmentarzysku z epoki brązu w Zbrojewsku. In W. Dzieduszycki (Hrsg.), *Opuscula archaeologica. Opera dedicata in profesoem Thaddaeum Malinowski*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski, 141–148.
- Gruszczyńska-Ziółkowska A. 2003. *Rytuał dźwięku. Muzyka w kulturze Nasca*. Warszawa: Instytut Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego – Polskie Towarzystwo Studiów Latinoamerykanistycznych.
- Gummerówna W. 1937. Fajarka wczesnohistoryczna z Kowalewa, w pow. kościańskim. In W. Hensel und J. Żurek (Hrsg.), *Przyczynki do pradziejów Polski zachodniej*. Poznań: Uniwersytet Poznański, 92–95.

- Hickmann E. 1993. Musikarchäologie – Metapher und Methode. In F. Rożnowski (Hrsg.), *Miscellanea archaeologica Thaddaeo Malinowski dedicata*. Słupsk: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku, 177–187.
- Hozer M. 2009. Materiały kultury łużyckiej ze stanowiska nr 4 i 5 w Terliczce, pow. Rzeszów. In S. Czopek und K. Trybała-Zawiślak (Hrsg.), *Tarnobrzaska kultura łużycka – źródła i interpretacje (= Collectio Archaeologica Ressoviensia 11)*. Rzeszów: Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, 313–351.
- Jaanusson H. 1988. Beziehungen zwischen den Lausitzer und Nordischen Kulturprovinzen während der jüngeren Bronzezeit. In Z. Bukowski (Hrsg.), *Forschungen zur Problematik der Lausitzer Kultur*. Wrocław: Ossolineum 171–177.
- Jażdżewski K. 1950a. Najstarsze zachowane gęśle słowiańskie. *Z otchłani wieków 19*, 13–18.
- Jażdżewski K. 1950b. Kilka uzupełniających uwag o gęślach gdańskich. *Z otchłani wieków 19*, 102–104.
- Jażdżewski K. 1951. Uwagi dodatkowe o gęślach gdańskich. *Z otchłani wieków 20*, 99–101.
- Kamiński W. und Malinowska M. 1970. Stan badań i możliwości badawcze wczesno-średniowiecznego instrumentarium muzycznego w oparciu o polskie materiały archeologiczne. In K. Żurowski (Hrsg.), *I Międzynarodowy Kongres Archeologii Słowiańskiej 5*. Wrocław: Ossolineum, 497–504.
- Kozak-Zychman W. und Gurba J. 2003. Pochówek dziecka ze szczątkami stroju z cmentarzyska przy podgrodziu w Czermnie Kolonii, pow. Tomaszowski. In M. Dulinicz (Hrsg.), *Słowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu*. Lublin–Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej – Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 245–248.
- Kozłowska-Skoczka O. 2009. Wstępne wyniki badań ratowniczych osady ludności kultury łużyckiej na stanowisku Kozielice 76, gm. loco, województwo zachodniopomorskie. In M. Fudziński, H. Paner und S. Czopek (Hrsg.), *Nowe materiały kultury łużyckiej i pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, 153–164.
- Krzysiak A. 2010. Kultura pomorska w pradolinie Łeby-Redy. In M. Fudziński und H. Paner (Hrsg.), *Między kulturą łużycką a kulturą pomorską. Przemiany kulturowe we wczesnej epoce żelaza*. Gdańsk: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, 87–108.
- Kurnatowska Z. 2008. Początki i rozwój państwa. In M. Kobusiewicz (Hrsg.), *Pradzieje Wielkopolski. Od epoki kamienia do średniowiecza*. Poznań: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 297–395.
- Ligoda J. und Podgórska-Czopek J. 2011. Katalog. In S. Czopek (Hrsg.), *Autostradą w przeszłość. Katalog wystawy*. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego- Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego - Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 133–295.
- Malinowski T. 1985. *Wielkopolska w otchłani wieków*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Malinowski T. 1986. (Rez.), Cajsa Lund, Fornordiska klanger – The Sounds of Prehistoric Scandinavia. Stockholm 1984. *Słupskie Prace Humanistyczne 6a*, 245–259.

- Malinowski T. 1993a. Grzechotki gliniane kultury łużyckiej w Polsce. *Słupskie Prace Humanistyczne* 11a, 3–38.
- Malinowski T. 1993b. O wczesnośredniowiecznych dzwonkach z ziem polskich. *Archeologia Polski* 38(1), 95–122.
- Malinowski T. 1994. Les hochets en argile dans la civilisation lusacienne de Pologne. In A. Bélis, A. Buckley, C. Homo-Lechner und F. Picard (Hrsg.), *La pluridisciplinarité en archéologie musicale* 1. Paris: Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 277–297.
- Malinowski T. 1999. powinno być: Narzędzia dźwiękowe i instrumenty muzyczne z okresu późnolateńskiego i okresu wpływów rzymskich w Polsce. *Przegląd Archeologiczny* 47, 45–59.
- Malinowski T. 2000. O wyobrażeniach instrumentów muzycznych na gotyckich i renesansowych kaflach z ziem polskich. *Archeologia Historica Polona* 8, 131–141.
- Malinowski T. 2004. *Instrumenty muzyczne i narzędzia dźwiękowe z wykopalisk archeologicznych w Polsce*. Bydgoszcz: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe.
- Malinowski T. 2006. *Komorowo, stanowisko 1: grodzisko kultury łużyckiej – faktoria na szlaku bursztynowym (= Collectio Archaeologica Ressoviensis 1)*. Rzeszów: Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Malinowski T. 2013. O niepełnym grzechu, czyli nieco uwag o funkcji tzw. kadzielnic glinianych kultury łużyckiej. *Archeologia Środkowego Nadodrza* 10, 195–197.
- Mamzer H. 2008. U schyłku starożytności. In M. Kobusiewicz (Hrsg.), *Pradzieje Polski. Od epoki kamienia do średniowiecza*. Poznań: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 243–296.
- Nowiński J. T. 2000. Grzechotki ludności kultury łużyckiej w kontekście przestrzeni sakralnej. In B. Gediga und D. Piotrowska (Hrsg.), *Kultura symboliczna kręgu pól popielnicowych epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej (= Prace Komisji Archeologicznej 13; Biskupińskie Prace Archeologiczne 1)*. Warszawa–Wrocław–Biskupin: Polska Akademia Nauk - Muzeum w Biskupinie- 259–278.
- Nowiński J. T. 2003. *Symbolika obrzędowa grzechotek glinianych epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na ziemiach polskich*. Diese Dissertation wurde unter wissenschaftlicher Betreuung von Prof. B. Gediga am Institut für Archäologie und Ethnologie Polnischer Akademie der Wissenschaften in Wrocław verfasst.
- Olszewski P. A. 2008. Gwizdek rogowy z Latkowa, pow. Inowrocław, woj. kujawsko-pomorskie. *Fontes Archaeologici Posnanienses* 44, 343–351.
- Orlicka-Jasnoch J. 2011. Uwagi na temat roli kadzielnic w grobach ciepłopalnych grupy białowickiej kultury łużyckiej. In A. Jaszewska und A. Michalak (Hrsg.), *Ogień: żywioł ujarzmiony i nieujarzmiony*. Zielona Góra: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, 95–115.
- Ostoja-Zagórski J. 2008. Społeczności epoki brązu i żelaza. In W. M. Kobusiewicz (Hrsg.), *Pradzieje Polski. Od epoki kamienia do średniowiecza*. Poznań: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 203–242.

- Popławska D. 2007. Średniowieczne instrumenty strunowe w polskich badaniach archeologicznych. In W. Dzieduszycki (Hrsg.), *Opuscula archaeologica. Opera dedicata in profesoem Thaddaeum Malinowski*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski, 303–311.
- Rokicińska A. 2008. *Instrumenty muzyczne na ziemiach polskich w epoce brązu i wczesnej epoki żelaza*. Diese Magisterarbeit wurde unter wissenschaftlicher Betreuung von Dr. Halina Taras am Institut für Archäologie der Maria Curie-Skłodowska Universität in Lublin verfasst.
- Skorupka T. 2002. Grzechotki gliniane z cmentarzyska ludności kultury łużyckiej w Kowalewku, woj. wielkopolskie. In T. Janiak (Hrsg.), *Sztuka pradziejowa ziem polskich*. Gniezno: Muzeum Początków Państwa Polskiego, 104–108.
- Stanisławski B. und Filipowiak W. 2013. *Wolin wczesnośredniowieczny 1 (= Origines Polonorum 6)*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Stasiak M. 1994. *Ceramika z cmentarzyska kultury przeworskiej w Opoce*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Strumiłło T. 1951. Jeszcze o “gęślach” gdańskich. *Z otchłani wieków* 20, 94–98.
- Thrane H. 2008. Nordic Bronze Age pottery and the Continent – an essay on cultural interaction. In M. Mogielnicka-Urban (Hrsg.), *Opera ex aere: Studia z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza dedykowane profesorowi Janowi Dąbrowskiemu przez przyjaciół, uczniów i kolegów z okazji siedemdziesięciolecia urodzin*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 245–256.
- Walkiewicz J. 2011. Wykaz prac magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych zrealizowanych w Instytucie Prahistorii UAM w latach 2003–2007. *Folia Praehistorica Posnaniensia* 16, 491–508.
- Wołągiewicz R. 1993. *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*. Szczecin: Muzeum Narodowe w Szczecinie.

Tadeusz Malinowski

O niektórych problemach archeomuzykologicznych
 (rec.) **Anna Gruszczyńska-Ziółkowska, Perspektywy**
polskich badań archeomuzykologicznych. *Polski*
Rocznik Muzykologiczny 10:2012, 23–43

Autorka jest profesorem w Instytucie Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego. Od ponad 20 lat prowadzi wszechstronne badania instrumentów muzycznych – przede wszystkim ceramicznych aerofonów z IV w. – odkrywanych w trakcie wykopalisk archeologicznych na stanowiskach kultury Nasca w Peru. Opublikowała kilka książek w języku hiszpańskim, ale i polskim. W tym drugim uwagę zwraca publikacja (Gruszczyńska-Ziółkowska 2003) wszechstronnie rozpatrująca rytuał dźwięku w owej kulturze w kontekście gospodarki tamtejszej ludności, występowania i użytkowania rozmaitych instrumentów (a zwłaszcza antar, jak się nazywa tamtejsze fletnie Pana), po różne funkcje wykonywanej muzyki i rytualne rozbijanie tych instrumentów. Jej obecnie omawiany artykuł jest zatem niewątpliwie rezultatem rozległej i głębokiej znajomości problematyki archeomuzykologicznej, w tym przypadku o zasięgu dużo szerszym, niż mogłoby to wynikać z prowadzonych przez nią podstawowych prac badawczych wymienionych na wstępie.

W pierwszej części artykułu Autorka zajmuje się terminologią – czy powinno się używać określenia „archeologia muzyczna”, „archeologia muzyki”, czy „archeomuzykologia”. Pierwsza nazwa – to tłumaczenie francuskiego „archéologie musicale” oraz podobnie brzmiących określeń w języku hiszpańskim i włoskim. Druga – to tłumaczenie angielskiego „music archaeology”, względnie niemieckiego „Musikarchäologie”, natomiast trzecia, to w wersji angielskiej „archaeomusicology”. Moim zdaniem dwa pierwsze określenia są w polskim brzmieniu niezręczne, natomiast trzecie najpełniej oddaje współpracę archeologii z muzykologią (i odwrotnie) w zakresie określania funkcji, właściwości dźwiękowych i innych cech niektórych znalezisk poczynionych przez archeologów w trakcie ich badań.

Natomiast niektóre sformułowania Autorki są w tym względzie niekonsekwentne. Stwierdza bowiem (s. 24), że osobiście skłania się ku wersji „archeologia muzyczna”, jednakże później (od s. 30 poczynając) używa terminu „archeomuzykologia” (to zresztą jest w tytule artykułu!). Mało tego, pisząc (s. 27), że „fakty z krótkich dziejów archeomuzykologii/archeologii muzycznej pokazują, że kwestia samej nazwy kierunku dyscypliny jest w zasadzie nieistotna, a dyskusja – bezprzedmiotowa”, dwa wiersze później stwierdza, iż specyfika podejścia do materiału i zakres stawianej problematyki sprawia, że obserwowane przez nią na gruncie polskich badań dwa wyraźne nurty

mogą być kwalifikowane jako kierunki odmienne – archeologia muzyczna i archeomuzykologia...

Pierwszy z tych nurtów nazywa jednak „archeologicznym”, bo reprezentują go archeolodzy, „którzy w trakcie prac wykopaliskowych natrafili na instrumenty muzyczne i – w pewnym sensie – z konieczności zajęli się tymi obiektami” selekcjonując je spośród tysięcy innych przedmiotów (s. 28). Tutaj mogę wskazać na niektóre znajdujące wględnie opublikowane ostatnio grzechotki kultury łużyckiej o kształtach zgeometryzowanych, zoomorficznych i ornitomorficznych (Gedl 2007; Hozer 2009, 344–345; Kozłowska-Skoczka 2009, 159,162; Ligoda, Podgórska-Czopek 2011, 267,283; Malinowski 2006, 134–135; Skorupka 2002) oraz – co stanowi znalezisko zupełnie wyjątkowe – na grzechotkę kultury pomorskiej (Krzysiak 2010, 95, 100–101).

Mogę też wskazać na wczesnośredniowieczne kuliste, pozłacane dzwoneczki brązowe (Kozak-Zychman, Gurba 2003, 246–247) oraz z tegoż okresu rogowy ustnik instrumentu muzycznego (Stanisławski, Filipowiak 2013, 122,188), ponadto nieustalonej chronologii gwizdek rogowej (Olszewski 2008).

Drugi nurt, „archeomuzykologiczny”, reprezentuje „prace koncentrujące się na problematyce rekonstrukcji budowy instrumentów, na kwestiach ich właściwości dźwiękowych czy technice gry” (s. 30), czyli będące wyłączną domeną muzykologów. Moim zdaniem, archeologa, najtrafniejsze jest jednak sformułowane wcześniej przeze mnie określenie tego, co należy rozumieć przez „archeomuzykologię”. W niektórych sytuacjach, gdy nie ma możliwości współpracy diagnostycznej z muzykologami z racji zniszczenia zabytków, opracowaniem archeomuzykologicznym należy przecież także takie, które operuje jedynie analogiami. Myślę tutaj o publikacji (Baczyńska, Bąbel 2007) tzw. fletni Pana z Mierzanowic, pow. Opatów (a także gwizdka z tejże miejscowości), którą szeroko i pozytywnie omawia Autorka (s. 29–30) – żałuję, że w swoim opracowaniu nie zamieściła ilustracji tego zabytku.

Nie wchodząc szczegółowo w inne obszernie rozważania Autorki w tym zakresie chce jednak stwierdzić, że jakkolwiek uważa ona, że pierwsze otwarcie archeologii na zagadnienia z zakresu muzyki nastąpiło w 1981 r. (s. 25), to jednakże dokonało się ono dużo wcześniej (por. np. Hickmann 1993). Uwaga ta odnosi się również do ziem polskich. Chociażby w przypadku dyskusji archeologa i muzykologa dotyczącej odkrytych w Gdańsku wczesnośredniowiecznych gęśli (Jażdżewski 1950a; 1950b; 1951; Strumiłło 1951), czy też ogólniejszych, wspólnych uwag muzykologa i archeologa, odnoszących się do badań wczesnośredniowiecznego instrumentarium muzycznego (Kamiński, Malinowska 1970), nie wymieniając już innych dowodów w tym względzie, również tych wcześniejszych. Pisząc zaś o realizowaniu przez Dorotę Popławską postulatów zbliżenia archeologii i muzykologii można byłoby przykłady tego rodzaju działania wzbogacić o jej kolejną publikację (Popławska 2007).

Kolejna część artykułu jest zatytułowana „Polska w Europie, świat w Polsce”. Zawiera ona rozmaite rozważania Autorki na temat instrumentarium muzycznego oraz narzędzi dźwiękowych w Polsce w kontekście międzynarodowym, w tym również wzmiankę o litofonach sudańskich, które trafiły

do zbiorów Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Pisząc o tym, że nie ma w Polsce nadmiaru archeologicznych zabytków muzycznych w porównaniu z niektórymi krajami europejskimi, jako jedną z przyczyn wymienia „fakt, że często pozostają one w magazynach”. Oczywiście, w tym stwierdzeniu jest wiele racji, jednakże dotyczącej zwłaszcza „mało atrakcyjnych” narzędzi dźwiękowych, jakimi są gliniane grzechotki. Nie są one wcale tak rzadko spotykane w trakcie wykopalisk na stanowiskach kultury łużyckiej, na co wskazywałem poprzednio, podając nowszą literaturę, w której można znaleźć ich opisy oraz rysunki względnie fotografie. To samo można stwierdzić w odniesieniu do dawnej, nawet bardzo dawnej literatury. W większości są też one dostępne zainteresowanym badaczom – tak archeologom, jak muzykologom – w zbiorach, zwłaszcza muzealnych, o ile nie zostały zniszczone na skutek rozmaitych przyczyn, w tym także wydarzeń wojennych. Dużo rzadsze są natomiast grzechotki z czasów wcześniejszych i późniejszych.

Wspominając o występowaniu ceramicznych bębnow naczyniowych Autorka przywołuje dyskusję podjętą przeze mnie (Malinowski 1986, 251–252) ze szwedzką badaczką Cają Lund w sprawie domniemanego okazu z Löderup. Z tekstu Autorki przebija nuta wątpliwości, czy miałem racje kwestionując rekonstrukcję tego bębna, a obecność guzków w pobliżu wylewu wymienionego naczynia uznając za zapożyczenie z obszaru kultury łużyckiej, gdzie dość licznie występują naczynia gliniane, tak właśnie zdobione. Szkoda, że przykładowo podana przeze mnie literatura w owej kwestii (przyp. 17, 18 i 20) nie przekonała Autorki – obecnie mogę ją uzupełnić nowszymi publikacjami (Jaanusson 1988; Thrane 2008). Poza tym absolutnie nie odpowiada prawdzie stwierdzenie, że „zapoczątkowana w neolicie tradycja budowy ceramicznych bębnow była kontynuowana” (s. 34), w każdym razie nie w Polsce. Zupełną fantazją jest przypuszczenie, że naczynia-grzechotki ze schyłkowego okresu starożytności (Malinowski 1999, 46–48) mogły być również membranofonami, gdyż mają szeroki wylew i wcięcie pod krawędzią (s. 34). Otóż taki wylew i takie wcięcie ma bardzo dużo naczyń w tym czasie (np. Wołągiewicz 1993; Stasiak 1994). No, ale jak pisałem (Malinowski 1986, 252): „z każdego prawie naczynia, także nam współczesnego, przy odrobinie dobrej woli można zrobić coś w rodzaju bębna. Ale czy koniecznie?”. Będąc przy problematyce membranofonów dodam jeszcze, że inna autorka stwierdziła, jakobym uważał, gliniane tzw. kadzielnice kultury łużyckiej za instrumenty muzyczne względnie ich modele (Orlicka-Jasnoch 2011, 97), co oczywiście zdementowałem (Malinowski 2013).

W dalszym ciągu niniejszej części artykułu Autorka wskazuje na związki instrumentów muzycznych pochodzących z badań na terenie Polski z rozmaitymi rejonami Europy, a ich funkcje z funkcjami nowożytnych (ludowych) instrumentów występujących na obszarach nadbałtyckich. Ja natomiast, nawiązując do tytułu obecnej części artykułu chciałbym zwrócić uwagę na publikację odnoszącą się do muzykowania w epoce brązu i we wczesnej epoce żelaza w Europie, która to publikacja została napisana przez polskiego archeologa (Gediga 2006). Jest to artykuł poglądowy, omawiający niektóre

instrumenty muzyczne i narzędzia dźwiękowe z Polski (te są opatrzone ilustracjami konkretnych okazów) i innych krajów. Podaje przykłady rytów na naczyniach, przedstawiające postacie grające na instrumentach muzycznych i tańczące. Wskazuje na okoliczności używania instrumentów, poświadczone przedstawieniami figuralnymi oraz zwraca uwagę na to, że niektóre znaleziska świadczą o pozycji społecznej osób, z którymi są związane. Na niektóre z wymienionych spraw natrafiamy także wśród wyobrażeń na gotyckich kaflach pochodzących z Polski, a mających odpowiedniki w innych krajach (Malinowski 2000). Należy też zwrócić uwagę na to, że w niektórych polskich zbiorach znajdują się zabytki z innych krajów. Niekiedy, w poświęconych im publikacjach, można natrafić np. na brązowe dzwoneczki stanowiące element diademu (Gałęzowska 2007, 259, 266, 275, tabl. 3: 3).

Jeżeli chodzi o przedostatnią część artykułu, to jest ona poświęcona badaniom dźwięku. W tym bardzo zwięzłym tekście są zawarte przede wszystkim postulaty odnoszące się do takich badań. Jest to bardzo ważny, a zaniedbany problem. Zdarza się bowiem, że omawiając grzechotki gliniane kultury łużyckiej w Polsce w kontekście przestrzeni sakralnej (Nowiński 2000), tylko w jednym zdaniu (s. 271) wspomina się o tym, że są to narzędzia dźwiękowe. Najczęściej też, mówiąc o grzechotkach kultury łużyckiej podaje się, że wydają one charakterystyczny dźwięk wywołany uderzeniami kulek znajdujących się w jej wnętrzu (Gedl 2007, 141), że dźwięki wydawane rzez nie są bardzo zróżnicowane pod względem wysokości, ale zawsze dość ciche (Malinowski 1993a, 26). Tę konstatację przedstawiłem zresztą na międzynarodowej konferencji archeomuzykologicznej, która odbyła się w 1990 r. w Saint-Germain-en-Laye we Francji (Malinowski 1994), dokumentując ją przy pomocy kilku grzechotek kultury łużyckiej o zróżnicowanej tonacji, co wzbudziło zainteresowanie wielu uczestników. Analogiczne stwierdzenie odnośnie dźwięku można odnieść do zdecydowanej większości pradziejowych i wczesnośredniowiecznych narzędzi dźwiękowych, a także do instrumentów muzycznych. Jest to wynikiem tego, że współpraca archeologów z muzykologami ograniczyła się – jak dotąd – do niewielu instrumentów muzycznych oraz narzędzi dźwiękowych (por. Malinowski 2004, *passim*). Dlatego z satysfakcją przyjąłem wypowiedź Autorki – muzykologa! – o tym, że bardzo ważne jest badanie muzykologiczne takich właśnie, zaniedbywanych zabytków, jak „gwizdki, piszczałki, grzechotki, dzwoneczki czy inne idiofony”, gdyż są to „jedne obiekty niosące żywy, prawdziwy dźwięk przeszłości” (s. 41). Oby doszło w tym względzie do zrealizowania tych postulatów Autorki, które są również moimi!

Oby też doszło do drobiazgowych badań dźwięków znanych instrumentów, także tych, które były badane, aby – jak nieco wcześniej (s. 40) pisze Autorka – zastosować najnowsze technologie badawcze.

Ostatnia część artykułu Autorki, króciutka, nosi tytuł „Dźwięki przeszłości w przyszłości”. Tutaj napotykamy na konkretniejsze wskazania w zakresie stosowania, także eksperymentalnego, najnowszych technologii badania instrumentarium muzycznego, aby uzyskać rekonstrukcję ich cech dźwię-

kowych. Na koniec (s. 42) Autorka pyta : „ Jaka przyszłość stoi przed polską archeomuzykologią? ” I odpowiada: „Cóż, wątków badawczych jest tak wiele, że wystarczyłoby pracy dla sporego, interdyscyplinarnego zespołu naukowego działającego przez wiele lat”. Na razie są to tak zwane pobożne życzenia, nie tylko zresztą Autorki, ale i moje. Nie trudno bowiem zauważyć, jak niewielu archeologów i muzykologów współpracuje ze sobą, chociażby dorywczo, jak niewielu z nich podejmuje tematy bardziej lub mniej związane z dawnymi instrumentami muzycznymi czy narzędziami dźwiękowymi. Wprawdzie Autorka wspomina (s. 32, przyp. 38) o pracy doktorskiej na temat pewnych instrumentów rzymskich, przygotowanej przez absolwentkę Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego, ale praca ta dotyczy zabytków nie pochodzących z ziem polskich. Natomiast w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN została w 2003 r. obroniona praca doktorska związana z grzechotkami glinianymi epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Polsce (Nowiński 2003), lecz – podobnie jak wcześniej wskazany artykuł tegoż autora – odnosi się ona do symboliki obrzędowej owych znalezisk. Jednakże w tym przypadku autor charakteryzuje także możliwości dźwiękowe owych przedmiotów. Szkoda, że praca ta nie została dotąd opublikowana, po uwzględnieniu poprawek i uzupełnień poczynionych przez recenzentów, do których należałem.

Wiem, też o dwóch pracach magisterskich dotyczących poruszanych kwestii, aczkolwiek nie mogę nic powiedzieć o tym, czy uwzględniły one – oprócz na przykład opisu i analizy zabytków archeologicznych – także jakieś uwagi odnoszące się do wydawanych przez nie dźwięków. Jedna z tych prac, obroniona w Instytucie Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu dotyczyła instrumentów średniowiecznych (Bakiewicz 2004; Walkiewicz 2011, 491). Druga, przedstawiona w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, odnosiła się do instrumentów epoki brązu i wczesnej epoki żelaza (Rokicińska 2008; informacja prof. Anny Zakościelnej z UMCS).

Bardzo interesująca – z punktu widzenia problematyki poruszanej w niniejszym tekście – była międzynarodowa interdyscyplinarna sesja poświęcona dźwiękom kultury i muzyce jako komunikatowi w przeszłości (Frąckowiak 2011). Zorganizowali ją w 2006 r. studenci archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a wzięli w niej udział m.in. studenci archeologii, muzykologii i etnologii z różnych ośrodków akademickich w Polsce oraz pochodzący z Chorwacji, z uniwersytetu w Zagrzebiu. Wśród wielu wystąpień uwagę zwraca dotyczące wpływu śpiewu na siłę ekspresji i sugestii w obrzędowości epoki wikingów, odnoszące się do motywów dźwiękowych towarzyszących ekspozycjom w rezerwatach archeologicznych i muzeach na wolnym powietrzu, a także warsztaty poświęcone m.in. postępowaniu archeologa w celu „rekonstrukcji” muzyki, śpiewu i tańca w trakcie różnego rodzaju rytuałów. Być może, iż takie prace magisterskie i sesje studenckie przyczynią się do wzmożenia polskich badań archeomuzykologicznych w niezbyt odległej przyszłości?

Teraz kilka uwaga o miejscu instrumentów muzycznych i narzędzi dźwiękowych w książkach przeznaczonych dla czytelników bardziej zainteresowa-

nych pradziejami. Uwagi te odnoszą się jedynie do dwóch takich publikacji z ostatnich lat, aczkolwiek byłoby interesujące poznanie analogicznych kwestii w innych książkach tego typu.

Pierwsza książka jest opracowaniem zbiorowym dotyczącym Wielkopolski. W niej, na stronie tytułowej (s. 147) części poświęconej najstarszym społecznościom rolniczym, czyli neolitycznym i występującym we wczesnej epoce brązu (Czerniak 2008), widnieje duża, bardzo ładna fotografia glinianego bębna znalezionego w osadzie ludności kultury pucharów lejkowatych w Mrowinie, pow. Poznań, co też stwierdza się podpisem na odwrocie podanej strony. Niestety, o tym efektownym znalezisku nie znajdziemy ani najkrótszej wzmianki w tekście dotyczącym wymienionej kultury, natomiast jest bardzo lakonicznie stwierdzenie o tak specyficznych przedmiotach, „jak bębny gliniane, kościane noże bądź zawieszki bursztynowe” w omówieniu kultury amfor kulistych (s. 188). Oczywiście, bębny gliniane są związane z obydwoima tymi kulturami (Malinowski 1985, 179–180), lecz w omawianym opracowaniu brak jest chociażby krótkiego wskazania, jak używano tych membranofonów.

Następna część książki omawia społeczności epoki brązu i – wbrew tytułowi – wczesnej epoki żelaza (Ostoja-Zagórski 2008). Tutaj nieco więcej znajduje odniesień do zabytków związanych w kulturze łużyckiej z otrzymywaniem dźwięków – przede wszystkim grzechotek, ale i gwizdka glinianego oraz kościanego tarła muzycznego (s. 226). Szkoda jedynie, że autor zaprezentował, w dodatku na bardzo małej ilustracji, tylko jeden przedmiot spośród wymienionych – grzechotkę w kształcie czworonoga ze skrzydłami (s. 225), aczkolwiek w opracowaniu umieścił fotografie wielu naczyń glinianych, uzbrojenia, narzędzi i ozdób brązowych, a nawet – dwukrotnie! – kolie paciorków szklanych kultury łużyckiej. W dodatku bardzo często są to ilustracje duże, a nawet bardzo duże. A cóż można powiedzieć o kolejnej części książki, odnoszącej się do schyłkowego okresu starożytności (Mamzer 2008), w której – oprócz wielu dociekań kulturowo-etnicznych – mamy informacje o rozmaitych dziedzinach ówczesnego życia, znów ilustrowane wieloma dużymi fotografiami ceramiki, narzędzi, uzbrojenia, ozdób itp., natomiast ani słowo nie pada na temat ówczesnych przedmiotów służących do wydobywania dźwięków, ani jedna ilustracja ich nie dotyczy? Tymczasem z Wielkopolski jest znana jajowata grzechotka gliniana, specyficzne naczynie gliniane z podwójnym dnem, pełniące również funkcję grzechotki, dzwoneczki brązowe, piszczałka kościana i gwizdki rogowe (Malinowski 1999)!

Tekst o wczesnym średniowieczu Wielkopolski jest – ze zrozumiałych względów – bardzo szeroko nasycony rozważaniami historycznymi i związanymi z nimi rozmaitymi problemami gospodarczymi (Kurnatowska 2008). Nie przeszkodziło to umieszczeniu w nim ilustracji przedstawiających najrozmaitsze ówczesne przedmioty. Wśród nich znajdują fotografię glinianej grzechotki (s. 357) oraz informację – z fotografią – o rozbitych dzwonach kościelnych (s. 373–374). No cóż, dobre i to, aczkolwiek dziwię się, że autorka nie uwzględniła brązowych (a czasem i srebrnych) dzwoneczków występujących we wczesnośredniowiecznych materiałach archeologicznych Wiel-

kopolski (Malinowski 1993b), gdyż zamieszcza ilustracje innych ozdób. Nie uwzględniła też bardzo atrakcyjnie zdobionej piszczałki kościanej (Gummerówna 1937), powinna też zastanowić się, czy w Wielkopolsce mogły (a na pewno mogły!) występować drewniane instrumenty muzyczne, w tym, strunowe, znane w innych regionach Polski.

Ostatnia część omawianej książki stanowi informacja o archeologicznych i historycznych badaniach wczesnośredniowiecznej Kruszwicy (Dzieduszycki 2008). Aczkolwiek informacja ta odnosi się do stosunkowo niewielkiego obszaru nadgoplańskiego, to przynosi ona wiadomość o odkryciu fragmentów dzwonów kościelnych (s. 410), szklwionych grzechotek pochodzenia ruskiego (s. 412–413) – z dwoma ilustracjami – oraz fotografię miniaturowych dzwoneczków brązowych (s. 413). O ile możemy sobie wyobrazić dźwięki ówczesnych dzwonów, z pewnością niezbyt dużych i masywnych, o tyle autor nie charakteryzuje dźwięków aż siedmiu pokazywanych grzechotek.

Z przeglądu dokonanego w pierwszej książce wynika zatem, że w większości przypadków autorzy nie zwracali specjalnie uwagi na zagadnienia dawnych instrumentów muzycznych i narzędzi dźwiękowych, niekiedy sprawy te umykały im zupełnie. Odmienną postawę prezentuje tylko jeden autor.

Druga książka – to opracowanie poświęcone w dużej mierze życiu ludności kultury łużyckiej w Polsce (Dąbrowski 2009). Zupełnie odmiennie niż w poprzednio scharakteryzowanej, autor w bardzo szerokim zakresie przedstawia zagadnienia związane z instrumentami muzycznymi i narzędziami dźwiękowymi. Natrafiamy na nie w podrozdziałach poświęconych obróbce kości i rogu (s. 207 – fletnia Pana, tarło muzyczne), rytuałom i obrzędowi (s. 221 – grzechotki), sztuce (s. 227 – grzechotki antropomorficzne i zoomorficzne, s. 231 – możliwości wykonywania innych, nietrwałych instrumentów, ponadto gwizdek gliniany, fragmenty brązowych lur, brzękadła metalowe), religii (s. 234 i 235 – grzechotki gliniane, fletnia Pana) i zróżnicowaniu społecznemu (s. 246 – grób szamana wyposażony m.in. we fletnię Pana, scena gry na tych instrumentach na brązowej situli). Autor często charakteryzuje dźwięki uzyskiwane z owych przedmiotów i wspomina o możliwości dopatrywania się sceny tańca na jednym z naczyń glinianych. Informacje o spotykanych w tym czasie instrumentach muzycznych i narzędziach dźwiękowych autor wprowadził również do aneksu zawierającego charakterystykę ważnych stanowisk kultury łużyckiej. Poza tym na kolorowej fotografii (il. 17) pomieszczonej na osobnych tablicach są widoczne grzechotki gliniane z Maciejowic, pow. Garwolin.

Nie da się ukryć: artykuł Autorki spowodował, że po dziesięciu latach sięgnąłem znów do instrumentów muzycznych, narzędzi dźwiękowych oraz do niektórych problemów archeomuzykologicznych w Polsce. Jak na to wskazywałem – będąc w pełni zgodny z Autorką – sytuacja w zakresie wspólnych badań archeologów i muzykologów nie może satysfakcjonować, aczkolwiek są tutaj wyjątki. Wyjątki – pozytywne! – spotyka się też w na ogół miernym zainteresowaniu archeologów odkrytymi i odkrywaniem instrumentami muzycznymi i narzędziami dźwiękowymi. Czy w tej sytuacji można myśleć

o utworzeniu interdyscyplinarnego zespołu archeomuzykologicznego? Bardzo chciałbym, aby do tego doszło.

Mimo pewnych uwag krytycznych, jakie poczyniłem na marginesie artykułu Autorki sądzę, że stanowi on ważny krok ku poprawie sytuacji archeomuzykologicznej w Polsce. Zamieszczony w czasopiśmie muzykologicznym powinien zainteresować wielu przedstawicieli tej dyscypliny – szkoda, właśnie z tego powodu, że brak w nim ilustracji. Pomijając tę o której już wcześniej wspomniałem, myślę, na przykład o piszczałkach, gęślach, gwizdkach, bębnach oraz grzechotkach (w tym naczyniach-grzechotkach) i dzwoneczkach. Pomimo, że „Polski Rocznik Muzykologiczny” raczej nie trafia do księgozbiorów instytucji archeologicznych, tom z artykułem Autorki (albo jego kopia) powinien znaleźć się w owych bibliotekach. Powtarzam bowiem, że może on uzmysłwić niektórym archeologom potrzebę ściślejszych kontaktów z badaczami instrumentów muzycznych i narzędzi dźwiękowych, również w zakresie egzemplarzy „archeologicznych”.

Tadeusz Malinowski
ul. Św. Marcin 29/7
61-806 Poznań

Najnowsze publikacje

Fundacji Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego

Zamówienia można składać poprzez nasz sklep internetowy:
<http://books.archeologia.rzeszow.pl>

Roman Szlązak

Saloniki w okresie wczesnobizantyjskim (IV–VI wiek)

Publikacja ma na celu przedstawienie topografii Salonik w okresie wczesnobizantyjskim, który rozpoczął się wraz z budową cesarstwa bizantyjskiego, a kończył przed rozpoczęciem ikonoklazmu. Pomiędzy IV a VII w., Saloniki przeżyły okres prosperity, stając się drugim, po Konstantynopolu, miastem Bizancjum.

Praca otrzymała wyróżnienie specjalne w konkursie na „Najlepszą pracę magisterską w Polsce w roku 2011”, organizowanym przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Format A4, 199 stron, okładka twarda
ISBN 978-83-7667-133-8
Rzeszów 2012
Cena: 80,00 zł

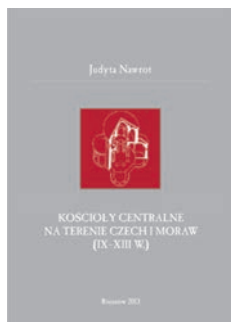

**Maciej Karwowski, Bohdan Chmielewski,
Dominika Kulikowska, Andrzej Pelisiak aut.**

Białobrzegi, stanowisko 18. Osada z okresu rzymskiego

Drugi tom z serii Via Archaeologica Ressoviensia, w którym prezentowane są wyniki badań wykopaliskowych, wyprzedzających inwestycję związaną z budową autostrady A4 na odcinku Rzeszów–Przeworsk.

Format A4, 174 strony, okładka miękka
ISBN 978-83-7667-145-1
Rzeszów 2013
Cena: 50,00 zł

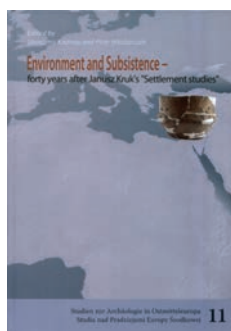

Judyta Nawrot aut.

Kościóły Centralne na terenie Czech i Moraw (IX–XIII w.)

Pierwsza publikacja w języku polskim obejmująca problematykę budowli centralnych z terenu Czech i Moraw. Autorka prezentuje dotychczasowe hipotezy mówiące o pochodzeniu rotund czeskich. Trzon pracy stanowi katalog obiektów wraz z informacją dotyczącą opisu budowli, tła historycznego, przeprowadzonych badań archeologicznych i architektonicznych, źródeł pisanych oraz datowania obiektów.

Format A4, 472 strony, okładka miękka
ISBN 978-83-7667-136-9
Rzeszów 2013
Cena: 60,00 zł

Sławomir Kadrow, Piotr Włodarczyk red.

Environment and subsistence – forty years after Janusz Kruk's "Settlement studies..."

Tom zawiera 34 artykuły poświęcone badaniom nad pradziejowym osadnictwem, gospodarką i środowiskiem naturalnym, dla których inspiracją jest dzieło Janusza Kruka pt. „Studia osadnicze nad neolitem wyżyn lessowych”, wydane w Ossolineum w 1973 roku. Czterdzieści lat od ukazania się tej książki autorzy prezentowanego tomu z różnych krajów dyskutują jej wpływ na rozwój archeologii w Polsce i poza jej granicami.

Format A4, 143 strony, okładka twarda
ISBN: 978-83-936467-1-5
Rzeszów–Bonn 2013
Cena: 120,00 zł

Anita Szczepanek

Archeotanatologia pochówków zbiorowych od pradziejów po czasy współczesne

Książka przedstawia zagadnienia dotyczące eksploracji, analizy antropologicznej oraz rekonstrukcji zwyczajów pogrzebowych związanych ze składaniem zmarłych w grobach zbiorowych.

Format A4, 171 stron, okładka twarda
ISBN: 978-83-7667-151-2
Rzeszów 2013
Cena: 60,00 zł

Piotr N. Kotowicz red.

Acta Militaria Mediaevalia tom IX

Periodyk poświęcony militariom okresu średniowiecza.

Format A4, 257 stron, okładka miękka

ISSN: 1895-4103

Kraków–Rzeszów–Sanok

Cena: 50,00 zł

Jerzy Tomasz Bąbel

Cmentarzyska społeczności kultury mierzanowickiej na Wyżynie Sandomierskiej

Część 1: Obrządek pogrzebowy.

Część 2: Źródła

Dwutomowa publikacja przedstawia wyniki badań i analiz cmentarzyska w Mierzanowicach na Wyżynie Sandomiersko-Opatowskiej – jednego z najważniejszych w pradziejach ziem polskich i Europy Środkowej.

Praca ukazuje się blisko 80 lat po zakończeniu prac wykopaliskowych przez Kazimierza Salewicza na eponimicznym stanowisku kultury mierzanowickiej. Kluczowe dla zrozumienia początków epoki brązu w Europie Środkowej zabytki, pierwszej złotej epoki w dziejach naszego kontynentu, uległy niestety zniszczeniu w pożarze magazynów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie w 1991 roku. Niniejsza publikacja przywraca więc do życia środowisku naukowemu ważny i liczny zbiór źródeł do badań i analiz odległej przeszłości ziem polskich.

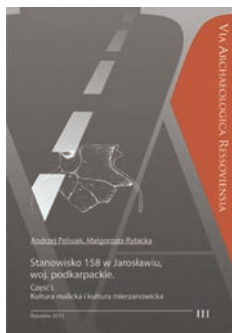

Format A4, 589 stron, okładka twarda

ISBN 978-83-7667-146-8

Rzeszów 2013

Cena: 0,00 zł – egzemplarz bezpłatny

Małgorzata Rybicka, Andrzej Pelisiak
Stanowisko 158 w Jarosławiu,
woj. podkarpackie

Część I.
Kultura malicka i kultura mierzanowicka

Trzeci tom z serii Via Archaeologica Ressorviensia.

Format A4, 135 stron, okładka miękka
ISBN 978-83-7667-149-9
Rzeszów 2013
Cena: 0,00 zł – egzemplarz bezpłatny